

Kritika národného života ako politikum v literárnom diele Kolomana Banšella

DANA HUČKOVÁ

Kľúčové slová: slovenská literatúra, Koloman Banšell (1850 – 1887), motívy politické, národ

Koloman Banšell (1850 – 1887) predstavuje v kontexte dejín slovenskej literatúry romanticky rozorvanú a tragickú postavu. Je označovaný za „*enfant terrible, neskrotné dieťa rozkladu slovenského romantizmu*“,¹ a súčasne jeho menom začína väčšina výkladov problematiky slovenského literárneho realizmu. Hoci jeho vstup do literatúry sa tradične spája s výrazom revolty synov proti otcom a s náznakom nástupu novej básnickej generácie (spolu s P. O. Hviezdoslavom), dobová a aj neskoršia literárnohistorická reflexia jeho diela a jeho životných osudov boli silno poznačené faktom jeho ideového a politického príklonu k opozičnej liberálne orientovanej Novej škole slovenskej. Tak ako boli koncom šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov 19. storočia v oblasti literatúry odsunuté do úzadia – pre nepriaznivé mimoliterárne okolnosti – zásadný generačný spor a prípadný nový estetický program, a to takmer na celé ďalšie desaťročie, aj Banšell osobne sa postupne čoraz viac dostával na okraj a do izolácie: jeho odklon od tradičnej ideovo-politickej orientácie, ktorou bola proviedensky orientovaná Stará škola slovenská nadväzujúca na štúrovský program, bol zo strany konzervatívnej národoveckej komunity vykladaný a ďalej sprostredkovaný takmer ako zrada národných ideálov či dokonca až „príklon k maďarónstvu“. ² Proces, o ktorom písal Oskár Čepan ako o „monopolizovaní národnosti“, keď „príslušníci konzervatívnej časti slovenskej politiky snažili sa opozičných politikov doslova vyobcovať z národa“, ³ výrazne ovplyvnil aj Banšellovu životnú a autorskú cestu.

¹ VONGREJ, Pavol. Banšellove „túhy mladosti“. In KOCÁK, Michal (ed.). *Božena Slančíková-Timrava. Koloman Banšell. Zborník z vedeckej konferencie o živote a diele Boženy Slančíkovej-Timravy a Kolomana Banšella 1. a 2. októbra 1987 v Lučenci*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 153.

² Istú nacionálnu slabosť až rozkolísanosť naznačuje napr. A. Pražák: „Banšell, pochopiteľne, bol výbojnejší, ale aj kompromisnejší ako Országh. Keď Országh nenachádzal dosť ochoty, aby slovenské noviny vytlačili jeho básne, vedel mu Banšell odporúčať aj slovenské noviny a podniky, ktoré zaváňali maďarónstvom, napr. nakladateľstvo Minerva a Bobulove „Slovenské noviny“.“ Cit. podľa PRAŽÁK, Albert. *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 150.

³ ČEPAN, Oskár. Dve politické poviedky: Sláмова „Francúzska rodina“ a Banšellova „Atalanta“. In *Slovenská literatúra*, roč. 2, 1955, č. 4, s. 405.

Banšell bol zástancom demokratizácie národného života, pričom na problematiku národa a národného života pozeral triezvo a nepateticky, z reálnych pozícií a bez ilúzií. Bola mu cudzia slepá nacionálna horlivosť, ktorá by ho dovedla k mýtizácii a sakralizácii vlastného národného spoločenstva. Práve naopak, staré ideály konfrontoval s reálnou spoločensko-politickou situáciou: v rámci tejto konfrontácie bol k svojmu národu kritický, otvorene a jasne pomenovával nedostatky a neresti národného života. Napriek tomu jeho heslom bola stále: „činnosť za národ!“⁴ Nechcel byť vnímaný ako nepriateľ národa, ale ako niekto, kto za svojím národom stojí, slúži mu, angažuje sa zaň plnými silami, hoci aj v kontexte iného politického zoskupenia či presvedčenia. Azda aj preto jeho zbierka *Túhy mladosti*, ktorá vyšla v roku 1886, neobsahovala báseň s incipitom *Len ma ľúb* z almanachu *Napred*, ktorá sa stala v čase svojho prvého uverejnenia v roku 1871 hlavným podnetom pre kritické odmietnutie tak samotného almanachu, ako aj úsilí mladej generácie vo všeobecnosti. Kritika Jozefa Miloslava Hurbana bola nemilosrdná a odsunula začínajúceho básnika do pozície nehodného. Banšellovo neskoršie nezaradenie „kontroverznej“ básne do knižného výberu tak istým spôsobom vyjadrovalo básnikovu motiváciu vydania zbierky, ako ju postihol Oskár Čepan: „rehabilitovať sa v očiach slovenskej verejnosti a vradiť sa do oficiálnej, národnoobrannej línie slovenskej literatúry“.⁵ Prvotná Banšellova poloha bola totiž viacmenej „národno-útočná“, keďže polemický a odmietavý tón pri dovedty nedotknutelnom, s pietou nahliadanom pojme národa sa vnímal ako istý druh ataku.

Dobová literárna situácia a jej ideovo-estetické rozpory

Z hľadiska spoločenského vývinu predstavujú šesťdesiate roky 19. storočia (teda čas, keď sa Banšell osobnostne formoval a takisto začínal ako autor) obdobie porevolučnej stagnácie a útlmu. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 sa slovenská spoločnosť musela adaptovať na nové podmienky dualizmu, no súčasne musela čeliť ďalšiemu postupnému obmedzovaniu národnostných práv a silnejúcemu asimilačnému tlaku. Táto situácia plne ovplyvňovala aj podmienky pre rozvoj literatúry, ktoré paradoxne boli relatívne dobré najmä počas pôsobenia Matice slovenskej v rokoch 1863 – 1875. Dobová modelová predstava básnenia naďalej vychádzala z funkčného chápania literatúry ako nástroja reprezentácie národa a prostriedku boja proti národnostnému útlaku. Bola úzko prepojená s konzervatívnou národno-cirkevnou ideológiou: jej základný tematický rámec vystihovali pojmy Boh – cirkev – národ. Príkladom tejto konštanty môžu byť napr. verše Andreja Truchlého-Sytnianskeho z roku 1869 z jeho básne

⁴ Koloman Banšell v liste Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, 4. 5. 1872. Cit. podľa: ČAPLOVIČ, Vladimír. Listy Kolomana Banšella Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi. In *Sborník Matice slovenskej pre jazykopyt, národopis, dejepis a literárnu históriu*. Ročník ôsmy. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1930, s. 60.

⁵ ČEPAN, Oskár. Koloman Banšell. In *Dejiny slovenskej literatúry III. Literatúra druhej polovice 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965, s. 300.

Kto som?: „Pán Bôh, cirkev, rod slovenský: / srdca môjho vzácny predmet; týmto trom že vždycky žijem...“⁶

Autori na pomedzí romantizmu a realizmu, medzi ktorých patril aj Banšell, sa však už s týmto ponímaním bezvýhradne nestotožňovali – síce ešte opatrne, no predsa so zjavným zaujatím hľadali už únik z dogmaticky stanovených ideových rámcov, usilovali sa o presadenie subjektívnejšie ladených tém a takisto o nový, v porovnaní s predchádzajúcim pátosom menej strojený výraz. Idealisticko-romantické ilúzie podrobili racionálne podloženej kritike, pričom aj vzťah verejný – súkromný, patriaci do tradičného tematického inventára romantizmu, nahliadali z pozícií kritického racionalizmu.

Kým v poézii prechodnú generáciu predstavovali okrem Banšella Daniel Lauček, Ondrej Bella, Ján Alexander Fábry, Cyril Gallay, v próze išlo o také mená ako Jonáš Záborský, Mikuláš Štefan Ferienčík, Ľudovít Kubáni, Viliam Pauliny-Tóth, Daniel Bachát-Dumný.⁷ V tvorbe týchto autorov možno v odlišnej miere a v rozličných modifikáciách identifikovať nielen moment spochybňovania a prekonávania pôvodných romantických ideálov, no takisto nastolovanie nacionálnej otázky v podobe rozporu jej romantického pátosu a realistickej dezilúzie. Práve cez tento kontrastne vnímaný prvok sa literatúra aktívne vzťahovala k aktuálnym otázkam národnej politiky.

Almanach *Napred* – nový hlas a nový pohľad

Prvým medzníkom v Banšellovej literárnej tvorbe bol v roku 1871 almanach *Napred*, ktorý zostavil spolu s Pavlom Országhom, vtedy ešte len budúcim Hviezdoslavom. Jeho základom boli práce prešovských študentov, hoci pôvodne mal obsahovať práce slovenských študentov aj z iných škôl (zastúpení však boli len dvaja študenti z Revúcej, Jozef Škultéty a Titus Barbierik). Okrem samotných zostavovateľov sa na ňom autorsky podieľali napr. Miloš Bazovský, Ján Alexander Fábry, Andrej Sokolík, Daniel Lauček. Podľa Hviezdoslavových spomienok, zachytených A. Pražákom, „*chceli sa vraj s Banšellom prihovoriť Slovensku novým hlasom, ako sa prihovorili Neruda s Háikom svojím almanachom ‚Máj‘, alebo Sládek Čechom s almanachom ‚Ruch‘. Nechceli tým azda rúcať učenie Štúrovo, Hodžovo a Hurbanovo, ale chceli len mladým generačným okom a podľa potrieb časov preskúmať učenie štúrovcov a dobove ho upraviť a zmnožiť.*“⁸ Odhliadnuc od Pražákovho pročeského nasmerovania, ktoré nie je reálne podložené a ostáva iba v rovine porovnania slovenskej a českej dobovej situácie, je zjavné, že mladá generácia chcela rozšíriť tematicko-motivické rámce poézie a súčasne „prehodnotiť skostnatenu literárnu tradíciu a rehabilitovať významové prvky pôvodného romantického individualizmu“.⁹

⁶ SYTNIANSKY, Andrej. Kto som? (Glossa.) In *Sokol*, roč. 8, 1869, č. 7, s. 194.

⁷ ČEPAN, Oskár. Próza M. Š. Ferienčíka, postromantizmus a literárny realizmus. In KOCÁK, Michal (ed.). *Mikuláš Štefan Ferienčík, Jozef Horák a Banská Štiavnica*. Martin : Matica slovenská, 1984, s. 33, 35.

⁸ PRAŽÁK 1955, s. 151.

⁹ GBÚR, Ján. Realizmus. In *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické naklada-

Ani venovanie almanachu „vreléľúbeným a drahocteným Otcem národa, bojovníkom práva, kriesiteľom povedomia, rozširovateľom blaha národného“ však neuchránilo vystúpenie mladých od zdrvivúcej kritiky J. M. Hurbana v *Cirkevných listoch*¹⁰ a Andreja Truchlého-Sytnianskeho vo vtedy jedinom slovenskom beletristickom časopise *Orol*.¹¹ Bola to kritika dogmatická, ktorá u oboch redaktorov, a u Banšella ešte viac, „radikalizovala „slobodomyselnosť““ ich postojev.¹² Keďže na Hurbanovu kritiku nemohli z dôvodu všeobecne akceptovanej morálnej nedotknuteľnosti jeho osobnosti verejne reagovať, v literárnom mesačníku *Dennica*, ktorý bol zameraný na tvorbu nastupujúcej autorskej generácie a ktorý viedol profesor slovenského gymnázia v Martine Jozef Nedobrný, uverejnili odpoveď,¹³ ktorej výsledný tvar dal J. Nedobrný spojením a zjemnením dvoch samostatných odpovedí oboch redaktorov, z ktorých – podľa zmienok v korešpondencii – bola oveľa osobnejšia a útočnejšia práve tá Banšellova. Pôvodný radikalizmus tak napokon ostal ukrytý v súkromí oboch mladých básnikov: u Banšella napr. v podobe veršov z jeho básne dedikovanej Pavlovi Országhovi v liste z 1. júna 1872:

„Na ceste začatej id' napred, napred!
U nás je mnoho žne, lež málo žencov,
Lebo aj tí, ktorí na žatvu vyšli,
Tak mienia, že dost' už vykonali,
Keď na pole s kosákmi i so srpmi
Unúvali s', a tam vo stiene hrušky
Na pomedzí uľahli si v sen.
Ty napreduj... Do konca Archiloch bud'
Rúbaj mečom slova dvojostrým nie len
Vrahov, lež aj bratov, zaslúžia-li
Pre netečnosť, satanskú nespratnosť
I myseľ pochybnú. Nešetři ani
Otcov, keď miesto Božstva jedného,
ktoré je: spása národa, prestúpä
Ku modloslužbe božíkov, fетиšských
Klátov, aké sú: zisk, osobná sláva
I výhoda i brucho ztlustlé
I pokojík svätý uprostred štýr stien.“¹⁴

tel'stvo, 2005, s. 7.

¹⁰ Drobné zprávy a úvahy. In *Cirkevní Listy*, roč. 7, 1871, č. 20, s. 191.

¹¹ *Orol*, roč. 2, 1871, č. 8, s. 257.

¹² ŠMATLÁK, Stanislav. *Dve storočia slovenskej lyriky*. Bratislava : Tatran, 1979, s. 146.

¹³ BANŠELL, Koloman – ORSZÁGH, Pavel. Pl. t. p. redaktorovi „Orla“. In *Dennica*, roč. 1, 1871, č. 9, s. 176-178.

¹⁴ Hoci Banšell v liste uvádza, že danú báseň má Bobula vo svojom stolíku „pod zámokou od 14. novbra“

Kritické prijatie a polemické vyhrotenie sporu nasmerovalo Banšella do tábora opozície. Jeho spojenie s peštianskymi *Slovenskými novinami* a najmä s ich redaktorom Jánom Nepomukom Bobulom (1844 – 1903) bolo vnímané pomerne negatívne: „*zaváňanie maďarónstvom*“,¹⁵ ako o tom ešte po rokoch písal už citovaný A. Pražák, bolo jasnou hodnotovou nálepkou.

Slovenské noviny, majúce v záhlaví svojho prvého čísla z 2. januára 1868 heslo „*Svornosť, rovnosť, voľnosť*“, boli svojou orientáciou na demokratizmus a predovšetkým na novú podobu slovensko-maďarských vzťahov v kontexte idey „*národného federalizmu uhorského*“ vnímané predstaviteľmi konzervatívnej časti slovenskej národoveckej elity ako vlastizradné. Tento moment si plne uvedomoval aj Banšell, ktorý v novembri 1871 s trpkou iróniou písal o svojich kontaktoch s redakciou *Slovenských novín* svojmu priateľovi Országhovi: „*V Pešti bavit som za 3 dni. Či ma i Ty nezatratiš, keď zjavím Ti to tajemstvo (?), že som za ten čas Bobulu nie len vyhľadal, ale s ním častejšie sa schádzal, z čiastky v Redakcii, z čiastky pri pohárikú. Ba počuj, počuj: ja tým ľudom, tým sebcom, vlastizradcom – aj pomáhal (...)* Zlomená palica nado mnou! *To ľahkomyselnosť nerozvažitosť – a hej? Navštíviť toho, ktorý žiadnu stranu nemá (lež predca viac predplatiteľov než „Nár. Nov.“), ktorý nebol za hodného držaný, aby nám „s odvetou“ poslúžil – nenie to prečin pokarhania zasluhujúci? Ak ľubo Ti, brat môj, stiahni nad krokom mojím vrásky očí do vedna, i vyhreš ma: ale to znaj, že keby si nesúdil po mienkach jednostranných ľudí, lež po vlastnom presvedčení, nekričal by si odsudzujúce „rácha“ na Bobulu. On a pracovníci jeho sledujú blahobyť národa nie ináč ako p. Paulíny. Kto tento cieľ vytknul si, ten zaiste hoden je spravodlivejšieho súdu, čo hneď i nedokázal pri slabosťach svojich brilliantný vzor charakteru.*“¹⁶

V. Paulíny-Tóth a J. N. Bobula, predstavitelia dvoch hlavných línií slovenského politického smerovania – Starej školy slovenskej (ktorá sa práve v roku 1871 pretransformovala do novovzniknutej Slovenskej národnej strany) a Novej školy slovenskej, sa pritom 7. novembra 1871 v užšom kruhu dohodli na ukončení názorovej roztržky a na nadviazaní spolupráce pred nadchádzajúcimi parlamentnými voľbami v júni 1872.¹⁷ Išlo však len o dohovor bez širšej podpory vlastných prívržencov, čo malo za následok, že daná dohoda „ostala len jedným z neúspešných pokusov zamedziť výrazné trieštenie národnopolitického tábora“, pričom príčinou jej neúspechu „bola predovšetkým zásadná politická diferenciacia medzi nimi, ktorá znemožnila aspoň čiastočne a dočasne preklenúť rozpory

(čiže od jesene 1871), báseň vyšla pod názvom *Priateľovi* až v roku 1874 v časopise *Dunaj* (roč. 1, 1874, č. 4, s. 150-153). V zbierke *Túhy mladosti* (1886) je jej ďalší variant, a to pod názvom *Poslanie priateľovi*, kde k neduhom otcov Banšell ešte pridal pohodlie a lenivosť. Úryvok z listu a z básne cit. podľa ČAPLOVIČ 1930, s. 61.

¹⁵ PRAŽÁK 1955, s. 150.

¹⁶ Cit. podľa ČAPLOVIČ 1930, s. 51-52.

¹⁷ BOKES, František. K dohode V. Pauliniho-Tótha s J. N. Bobulom. In *Historický sborník Matice slovenskej*, roč. 1, 1943, s. 29-43.

a spojiť obidve krídla do jednotnej akcie“.¹⁸ Situácia sa napokon vyvinula tak, že obe platformy sa do volieb zapojili samostatne, no národnostní kandidáti ani jednej z nich sa nepresadili: Slovenská národná strana stratila aj ten jediný mandát, ktorý v rokoch 1869 – 1872 zastával Viliam Pauliny-Tóth ako poslanec dolnozemsých Slovákov za volebný okres Kulpín; Nová škola slovenská síce získala tri miesta, no prepadli aj J. N. Bobula, aj Andrej Radlinský. Navyše, jej traja novozvolení poslanci (Jozef Kajuch, Peter Matuška, Ján Uhliarik) sa neskôr od politickej línie Novej školy slovenskej odklonili, a tak nenaplnili očakávania s nimi spájané (tzv. „národní deákovci“, podporujúci program vládnej strany Ferenc Deáka). Táto volebná porážka Banšella mimoriadne zasiahla a jeho pesimistické názory na slovenské pomery sa ešte viac prehĺbili. Napriek tomu nezatracoval slovenský národ ako celok: „Pre jednu časť (čo hneď väčšiu) podľače,¹⁹ povrhnuť celkom, je nerozum. Ba tak súdim, že tá menšina, ktorá vzdor neslýchanej terorizácii zachovala svedomie nepoškvrnené, je práve závažnou zárukou životaschopnosti našej: je hodná, aby sa jej človek s telom s dušou obetoval.“²⁰

Ďalej písal poéziu aj prózu a ďalej svojimi prácami narážal na nepochopenie. Jeho novela *Atalanta* z roku 1873, uverejnená najprv v *Slovenských novinách* a následne aj knižne, alegoricky podávajúca generačný konflikt jeho vlastného básnického pokolenia, na tému stretu tradície a individuálnych záujmov, vyvolala rovnako ako *Napred* pobúrenú reakciu J. M. Hurbanu,²¹ na ktorú Banšell rovnako vyhroteno odpovedal.²² Potom nastalo obdobie odmlčania a až po trinástich rokoch, v roku 1886, jediné knižné vydanie jeho poézie, zbierka *Túhy mladosti*.

Túhy mladosti

Zbierku uvádzajú dve mottá: od Andreja Sládkoviča, vzývajúce mladosť (183. strofa básnickej skladby *Marína*,), a od Johanna Gottfrieda Herdera, vyznávajúce lásku k materinskej reči.²³ Banšell obdivoval Sládkoviča už od svojich literárnych začiatkov (najmä pre jeho „široké tematické a ideové rozpätie tvorby“),²⁴ považoval ho za „prvého“ slovenského básnika.²⁵ Aj názov *Túhy mladosti* možno čítať ako alúziu na Sládkovičove verše: „*Mladosť, otčina horiacej túhy!*“ Nemecký citát je v slovanskom prostredí²⁶ tradične

¹⁸ PODRIMAVSKÝ, Milan. *Slovenská národná strana v druhej polovici IX. storočia*. Bratislava : Veda, 1983, s. 64.

¹⁹ podľač – vo význame: podľa ľudí

²⁰ Koloman Banšell v liste Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, 25. 6. 1872. Cit. podľa ČAPLOVIČ 1930, s. 65.

²¹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Atalanta*. In *Cirkovní Listy*, roč. 9, 1873, č. 20, s. 315.

²² BANŠELL, Koloman. Pánu dr. Jozefovi Miloslavovi Ľudovítovi Hurbanovi, redaktorovi Cirkevných listov. In *Slovenské noviny*, roč. 7, 1874, č. 54.

²³ V slovenskom preklade: „*Kto nemiluje svoju materinskú reč, tie sladké, sväté tóny svojho detstva, tie napomínajúce hlasy svojej vlasti, ten si nezaslúži meno – človek.*“

²⁴ ŠMATLÁK 1979, s. 146.

²⁵ Podľa vyjadrenia v liste zo 4. 5. 1872 pri úmrtí A. Sládkoviča. Cit. podľa ČAPLOVIČ, 1930, s. 58.

²⁶ Napr. u chorvátskeho jazykovedca, politika, reformátora chorvátskeho jazyka a spisovateľa Ljudevita Gaja (1809 – 1879), predstaviteľa ilýrskeho hnutia. Cit. podľa VINCE, Zlatko. Značenje Frana Kurelca kao

citovaná Herderova myšlienka o jazyku, o jeho prepojení s domovom a s domovinou, z jeho najvýznamnejšieho spisu *Myšlienky k filozofii dejín ľudstva* (1784 – 1791). Úvodnými citátmi Banšell zreteľne vyznačil líniu svojho básnického výberu: poetická životná rekapitulácia od mladického radikalizmu k neskoršej životnej rezignácii, spojená s vyslovením jasného národného povedomia.

Kniha priniesla výber z Banšellovej básnickej tvorby napísanej z väčšej časti v rozpätí rokov 1867 – 1874, teda z tvorby, ktorú napísal ako mladý študent, resp. mladý človek, hľadajúci svoje uplatnenie v živote (medzi svojím 17. a 24. rokom). S ohľadom na to, že svoju prvú a jedinú básnickú zbierku vydal až v roku 1886 po dlhšom publikačnom odmlčaní, jeho neprítomnosť v literatúre viedla k stavu, ktorý Jozef Škultéty v recenzii knihy *Túhy mladosti* vyjadril slovami: „*a my temer zabudli sme na neho.*“²⁷

Banšellovo básnické „pripomenutie sa“ však bolo súčasníkmi hodnotené už ako anachronizmus. S. H. Vajanský v glose uverejnenej v *Slovenských pohľadoch* v rubrike Literatúra vnímal Banšellove básne v kontexte tradície i aktuálnych básnických výkonov veľmi kriticky: „*Po Sládkovičovi, Bottovi, Chalupkovi, a menovite Hviezdoslavovi, ťažko je rozumiť, ťažšie oceniť plody Banšellovej Múzy.*“²⁸ Vajanský upozorňoval na nepomer medzi poetickou a myšlienkovou hodnotou danej poézie: „*Človek umenie ponímajúci utiekol by do tretej krajiny pred touto až desnou disharmóniou jazyka, formy, dikcie, rýmov, – človek dúm a myslenia národného, láskou vedený, nič iného nevidí než čestnú dušu, túžiacu po vysokom ideále, ktorý dosiahnuť jej nebolo súdené.*“²⁹ Banšellove verše označil za „*nečasté*“ preto, že „*ony nepatria do doby, v ktorej vyšli zobraté*“,³⁰ hoci na druhej strane uznával, že myšlienkovito – „*bezprostrednosťou a iskrennosťou*“³¹ – môžu byť aj v novom dobovom kontexte „*zárukou nových síl i foriem*“.³² S Vajanského názorom súhlasil Jaroslav Vlček, ktorý v súkromnom liste Vajanskému napísal: „*V referáte o Banšellovi si povedal pravdivé slovo: tučné roky u nás odzneli nahlucho!* –“³³ J. Škultéty v *Národných novinách* zas upozorňoval na moment vývinovo už prekonanej metrickej „nečistoty“ zbierky (s východiskovým konštatovaním, že „*piesňam tým, ako i celej zbierke, chýbajú prízvukné rozmery. V tom čase, keď ony povstali, slovenská prozódia bola vo vyhnanstve*“³⁴ a so zakončením: „*No dnes tento formálny nedostatok je u nás už premožený skvelými vzormi.*“)“³⁵

jezikoslovca. In *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezykoslovlje*, vol. 1, 1968, no. 1, p. 222.

²⁷ ŠKULTÉTY, Jozef. *Túhy mladosti*. Sobrané verše Kolmana Banšella. In *Národné noviny*, roč. 17, 6. októbra 1886, č. 148, s. 4; roč. 17, 9. októbra 1886, č. 150, s. 4. Cit podľa ŠKULTÉTY, Jozef. *Dielo 5. O realizme*. Zostavil a edične pripravil Michal Kocák. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 287.

²⁸ VAJANSKÝ, Svetozár Hurban. Literatúra. In *Slovenské pohľady*, roč. 6, 1886, č. 10, s. 239-240.

²⁹ Tamže, s. 240.

³⁰ Tamže, s. 239.

³¹ Tamže, s. 240.

³² Tamže, s. 240.

³³ J. Vlček S. H. Vajanskému. V Prahe 18. 11. 1886. Cit. podľa PETRUS, Pavol (ed.). *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského. (Výber z listov z rokov 1860 – 1890)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 335.

³⁴ Cit. podľa ŠKULTÉTY 1987, s. 291 (citáciu pôvodného zdroja pozri v poznámke pod čiarou č. 27).

³⁵ Cit. podľa ŠKULTÉTY 1987, s. 292-293 (citáciu pôvodného zdroja pozri v poznámke pod čiarou č. 27).

O viac než desaťrocie oneskorené publikovanie Banšellových básní z druhej polovice šesťdesiatych a prvej polovice sedemdesiatych rokov 19. storočia bolo teda súčasníkmi pociťované ako anachronické preto, že medzičasom došlo k zmene vonkajšej situácie i k premene dobovej estetickej normy. Banšellova zbierka, ktorá cez kritický pohľad na tému národa a národného života rozkladala tradovaný romantický obraz a nastavovala mu realistické zrkadlo, sa totiž objavila v situácii, ktorú charakterizovali už celkom odlišné tematické i poetické rámce a dobové literárne súvislosti, než boli tie, ktoré motivovali a ovplyvnili jej ráz a povahu. Ako taká sa viac než živým literárnym dielom stala skôr dokumentom poetických a takisto autorových osobných životných zápasov, odohrávajúcich sa v období formovania novej literárnej generácie z konca šesťdesiatych rokov 19. storočia, a svedectvom jeho vtedajšieho narúšania dovtedy platného estetického a umeleckého programu literárneho postromantizmu.

Túhy mladosti sumarizujú Banšellovu básnickú tvorbu – prinášajú prierez jeho veršov od prvotín z časopisu *Sokol*, cez almanachy *Minerva* (1869) a *Napred* (1871), časopisy *Živena*, *Dennica*, *Dunaj*, peštianske *Slovenské noviny* a ich humoristickú prílohu *Ježibaba*, až po voľné preklady (Petófi, Shelley, Béranger, Moreau, Michelangelo) uvádzané dobovým výrazom „*d'la*“, či básne z obdobia zo začiatku osemdesiatych rokov 19. storočia, napísané počas psychiatrického liečenia v Pešti.

Básne sú doplnené miestom vzniku a časté je tiež žánrové určenie (napr. ozvena z ľudových piesní, balada, znelka, elégia, romanca) alebo pôvod inšpirácie či funkčné zaradenie textu (najčastejšie vizuálne, napr. báseň *Stroskotaná loď* má „intermediálny“ podtitul „*d'la ilustrácie*“, báseň *So svetlopisom* je charakterizovaná ako príloha k fotografii posielanej prostredníctvom priateľa). Z druhového hľadiska ide o lyrické, lyricko-epické i satiricko-polemické útvary, z tematického hľadiska o básne predovšetkým nacionálne a ľúbostné, ale aj o žánrové obrázky s témou každodenného života.

Význam a posolstvo zbierky však vystupujú oveľa zreteľnejšie, ak je zbierka vnímaná v kontexte celého života a tvorby Kolomana Banšella, t. j. aj s ohľadom na polemiky okolo zborníka *Napred* a novely *Atalanta*, s prihliadnutím na jeho publicistiku v duchu liberálnej Novej školy slovenskej a tiež na teoreticko-estetické state (Rozbor znelky, *Dennica* 1871; Podľa čoho sa má súdiť báseň, *Dennica* 1871; Duch maďarskej revolučnej poézie, *Slovenské noviny* 1874).

Kým v publicistike Banšell radikálne uzavrel dedičstvo romantickej epochy, keď písal, že „*časy idealizmu sa pominuli*“ a nastal čas „*rozumného realizmu*“, ako logického dôsledku „*nevyhnutného materializmu*“,³⁶ a pokým v literárnoteoretických a polemických článkoch naznačoval potrebu rozkladu starých ideologicko-umeleckých štruktúr smerom

³⁶ BANŠELL, Koloman. Jaký materialismus? In *Slovenské noviny*, roč. 5, 21. decembra 1872, č. 207, s. 1-2.

k realizmu a v podstate smeroval k formulovaniu estetického programu novej generácie, vo vlastnej básnickej tvorbe ostával v schémach romantizmu, hoci ich aj viac alebo menej zjavným spôsobom narúšal a deštruoval.

Ako narúšanie možno označiť to, že tradičné postromantické témy, spojené so sentimentálnym výrazom národoveckého patriotizmu a motívu lásky, inovatívne dopĺňala zosilnená subjektivita a intímny rozmer autorského subjektu, keď básnik chce svojou poéziou porozprávať „všetky žalosti moje“ (*Na hrobe matkinom*). Inými slovami, inovačné ambície autora boli zacielené na obhájenie práva autorského subjektu na vyslovenie nielen osobného (synovského, ľúbostného) a vlasteneckého citu, no tiež vlastných intímnych problémov:

*„Slzil som za mamkou, súdruhmi aj milou,
rod môj, nad tebou; – –
Nuž nech si zaplačem – doprajte mi – chvíľou
i sám nad sebou.
(Dost' sa ja naslzil...)*

O dominancii „národnej líry“ v Banšellovej poézii písal už J. Škultéty,³⁷ no Banšellov pomer k národu, ktorý on sám označoval slovom rod, bol oproti dovtedajšiemu ponímaniu rôznorodejší a viacpolohovejší. Z tradičnej triády Boh – cirkev – národ ostáva u neho iba „rod slovenský“. Svoju básnickú výpoveď vedome situuje mimo daného ideologického kontextu, čím sa stavia jednak proti konvenčným patriotickým motívom, jednak proti abstraktnému vzývaniu citov.

Ak na začiatku svojej tvorby nadväzoval na tradičné, priam patetické deklarovanie príslušnosti k slovenskému národu a najmä vernosti voči nemu, v duchu konvenčnej vlasteneckej rétoriky (*„Ako sme dosiaľ, tak bud' me aj potom / rodu oddaní srdcom aj životom!“* – báseň *Samkovi B.*), túto polohu postupne prehodnocuje a opúšťa, a to smerom k nezakrytej ostrej kritike národných slabostí a neduhov. Práve tento moment – otvorene kritický vzťah k národu, odhaľovanie a pomenovania jeho nedostatkov – možno chápať ako jeden zo znakov nového zamerania nastupujúcej generácie, ktorej bol vlastný deziluzívny postoj k hodnotám uznávaným predchádzajúcou poéziou. Otvorený kriticismus voči niečomu, čo bolo dovtedy prezentované ako posvätné a nedotknuteľné, sa v širších súvislostiach spájal s meniacim sa modelom funkčnosti literatúry. Vo vnímaní nastupujúcej generácie sa literatúra mala okrem iného stať aj nástrojom morálneho sebauvedomenia spoločnosti. Namiesto idealizácie išlo o reálnejší pohľad, či inak povedané – nešlo iba o oslavu a vzývanie, ale tiež o kritiku a napomínanie.

Začiatky tohto názoru sú badateľné už v znelke *Rád ťa ja mám...*, ktorú Banšell napísal

³⁷ Cit. podľa ŠKULTÉTY 1987, s. 287 (citáciu pôvodného zdroja pozri v poznámke pod čiarou č. 27).

ešte počas svojich banskoštiavnických lyceálnych štúdií: kým v jej prvej strofe vyslovuje romantický pomer k ľudu („*Rád ťa ja mám, oj, ty ľud môj milý! / Lúbiť tvoju reč, zvyky, mravy, / tvoje spevy, báje, rozpravy – / slovom: celý tvoj život spanilý*“), v závere svoj vzťah k ľudu problematizuje pre jeho politickú zaostalosť a pasivitu („*To žiaľ mi pôsobí, / že je tebe sloboda chimérou – / tíško úpiš v okovách poroby*“). Po rokoch, už ako vychovávateľ v dolnozemskej Gerendáši, je oveľa priamočiarejší a aforisticky stručný: „*Od slova, vraj, že ‚Slovák‘ pochodí; / tak mienia učenci: / Od slov k slávo-činom ťažko sa hýbe veru (Nomen-omen)*“. Citované verše odkazujú nielen na tradičný výklad pôvodu pomenovania Slovákov, aj v nadväznosti na eposy Jána Hollého, ale uvádzajú tiež jeden zo stabilných výrazov Banšellovej poetiky, ktorým je „*slávo-čin*“, a jeden zo stabilných motívov, ktorým je nepomer medzi rečami a skutkami („*slovami*“ a „*slávo-činmi*“). V jeho nacionálne ladenej poézii ide pritom zásadne o absenciu skutkov prinášajúcich slávu pre národ.

Banšell stiahol modlu národa z piedestálu a vystavil ju kritickému pohľadu – a tento „kacírsky“ čin sa odrazil v jeho označení takmer za zradcu národa. Jeho básne ako *Nechváľte ľud môj!*, *Nermúti ma...*, *Naša sloboda*, *Máš ty, ľud môj, mnoho priateľov*, *Naša sloboda* a mnohé iné s témou kritiky vlastného národa sa vyznačujú radikálnou priamosťou až útočnosťou: národno-obranný motív sa v nich pretransformoval na motív takpovediac národno-útočný. Básnika trápi nesvornosť, závisť („*že nepraje svojskému svoj*“ – *Nermúti ma...*), no predovšetkým a v prvom rade nečinnosť, pasivita, nepružnosť. Myšlienková vyzývavosť dostáva u neho často apelačnú alebo manifestačnú podobu, kritický osten je však prítomný aj v jednoduchších formách na spôsob ľudovej piesne („*Netečte, slzy moje... / Netečte na rod ľubý: / Slzy národ nevykúpia, / Len skutky zo záhuby*“ – *Netečte, slzy moje*; „*Žaluješ sa, ľud môj, / Na svoje mozole: / No predsa sa nemáš k činu, / Nechceš zvrhnúť putá dole. // Ľud môj, ľud môj dobrý, / Marné vzdychy holé; / Pomôž si sám: pomôže Boh, / Hor sa na činnosti pole!*“ – *Lietal sokol mladý...*). V básni *Na Javorí* má kritika nedvižnosti až podobu zvolania: „*Čert po dumách i po túžbach: / Päť, valaška na to plemä!*“ (ktoré sa dá pre kontextové nedourčenie vykladať dvojznačne, tak smerom k vonkajšiemu nepriateľovi, ako aj vo význame uplatnenia sily voči vlastnému národu).

Báseň *Nechváľte ľud môj*, ktorú Banšell napísal počas študijného pobytu v Bazileji (november 1872 – apríl 1873) a pôvodne ju časopisecky uverejnil v 8. čísle *Slovenských novín* v roku 1873, je polemickou a ideologickou reakciou na Sládkovičovú báseň *Nehaňte ľud môj* (*Orol tatránsky* 1845). Banšell prehodnocuje Sládkovičovú romantickú obranu národa a podrobuje ju kritike. Kým Sládkovič ľud obhajoval – „*Ale nechaj mi národ bez hany: / Národ patrí k veciam svätým!*“, Banšell na ploche šiestich decím³⁸ atakoval jeho nečinnosť a pasivitu: „*Slov lichotivých, dutých bolo dost, / No slávo-činov predsa niet*“,

³⁸ Decima – strofický útvar desaťveršovej strofy provensálskeho pôvodu, ktorý do slovenskej literatúry „ako takzvaný ‚neúplný – bezhlavý sonet‘ uviedol (...) práve Andrej Sládkovič“. Cit podľa VONGREJ 1990, s. 150.

resp. „*Ak neosláviš činmi život svoj: / Veta teba bez ohlasu!*“ Takáto otvorená kritika pobúrila napr. J. Škultétyho, ktorý v recenzii Banšellovej zbierky síce uznával, že „*básnik, menovite ktorý vie objímať svoj ľud, oprávnený je povedať mu i trpké slová*“,³⁹ ale zároveň sa vyslovil, že daná báseň mala byť z knihy vypustená.

Už v názvoch Banšellových básní je zreteľný istý moment sklamaní, straty ideálov, negácie, pochybností (*Načo spievať, Slovenska poeti? Neverní pevcí, Vyhnaný pevec, Napomenutie, Nechváľte ľud môj, Netečte, slzy moje...*) a narastajúcej životnej rezignácie (*Víchor, čo burácal..., Rezignácia, Ešte jedna labutia pieseň*). V iných básňach však dominujú výzvy do boja (*Pochod*) a odhodlanie (*Nedajme sa!*), prítomné sú aj energické vízie o budúcnosti národa (*Boli časy...*) alebo túžba po čine (*Milé sú...*). Rôzne emocionálne polohy Banšellovej poézie ako keby odkazovali na jeho mnohokrát uvádzanú osobnú nevyrovnanosť a labilnosť, skôr však svedčia o jeho vlastných hľadaniach a pochybnostiach.

Banšell si bol vedomý, že kritický postoj k vlastnému národu je problémom. V liste Hviezdoslavovi z novembra 1871 písal: „*Vieš Ty, že ja hotový som omilostiť i zločinca pod šibeňou stojaceho, ak preukáže, že aspoň raz priložil ruku činnú ku dielu národnému? Veď tak málo nás je, že na našincov v záujme našom hľadiet' nutno nám len cez sklo ružové.*“⁴⁰ Vo svojej tvorbe však „*sklo ružové*“ neakceptoval a skôr volil kritický tón. Jeho nové estetické a poetické zamerania možno vybadať aj v tom, že v jeho veršoch sa národná problematika dopĺňa záujmom o všeľudské otázky, o sociálne postavenie človeka i o jeho vnútorný život.

Z hľadiska formulácie nového estetického programu sú v zbierke dôležité prinajmenšom dve básne: *Petóřimu* (1869) a *Poslanie priateľovi* (napísaná 1871, časopisecky publikovaná 1874, knižne 1886). Báseň *Petóřimu* je prihlásením sa k poetike maďarského básnika, ktorého však nevníma cez jeho nacionalizmus, ale cez univerzálne platnú básnickú výpoveď: „*Lež pevec nespieva len rodu / Svojemu krásu, blaženosť, slobodu: / Poet je poetom sveta!*“ Poslaním básnika je vyslovovať slobodu a lásku a práve tieto dva pojmy sa stávajú pre Banšella kľúčovými. Sú prítomné aj v ďalšej básni z toho istého roku – v básni *Dobrá noc*: „*Srdce, rod môj, nesmiete ďalej hniť: / Láska bude aj voľnosť znovu žiť.*“ Na túto významovú polohu nadväzuje aj libertínske heslo „*Sloboda, rovnosť, bratstvo*“ z básne *Naša sloboda* (1874).

Túžbu po slobode vyjadruje už spomínaná báseň *Poslanie priateľovi*, ktorú Banšell venoval Pavlovi Országhovi, s ktorým sa intenzívnejšie priatelil najmä v rokoch 1871 – 1872. Báseň má štyri časti, v ktorých básnik prechádza od evokácie citu priateľstva cez oslavu krásy slovenčiny a exkurz do antiky, aby vyjadril nielen svoj obdiv k jambickému metru ako k poézii, v ktorej „*sa snúbi súzvuk s mierou*“, ale aj výzvu k básnikovi, aby svojou

³⁹ Cit. podľa ŠKULTÉTY 1987, s. 290 (citáciu pôvodného zdroja pozri v poznámke pod čiarou č. 27).

⁴⁰ Cit. podľa ČAPLOVIČ 1930, s. 52.

tvorbou napomáhal dosiahnutiu národnej slobody.

Psychologické zaujatie vnútorným svetom lyrického subjektu vidno najmä na veršoch sebaanalýzy, zobrazenia stretu ideálov a reality, pocitoch spoločenskej izolácie a osamelosti, s následným odklonom od spoločenského života a hľadaním útechy v prírode a v citoch zmyslovej lásky (označovanej slovom „náruživost“). K dobovým znakom sa pridáva aj zachytenie národného svojrázu, napríklad cez ponášky na ľudovú pieseň. Príznačné je aj skeptické a ironické glosovanie dobového spoločenského života, v zbierke prítomné napr. v cykle básní napísaných v šarišskom nárečí (ako reakcia na výzvu zaviesť šariško-zemplínsky dialekt ako spisovný jazyk) alebo v cykle *Siluety*, podávajúcim odidealizovaný obraz ženy. Banšellov návrat k balade neznamena sice jej premenu, ale v súlade s dobovými tendenciami sa v nich častejšie či výraznejšie objavuje motív rodiny a rodinných konfliktov, pričom rodinný svet predstavuje istú podobu prirodzeného sveta aj s jeho konfliktami.

Politické motívy v próze K. Banšella

Čo sa týka Banšellových prozaických prác, motív kritického postoja k vlastnému národu je prítomný aj v nich. Knižne počas Banšellovho života vyšla iba novela *Atalanta*, s jasným politickým podtónom, z odstupe času však hodnotená už iba ako „literárny dokument dokresľujúci literárny a ideový profil obdobia, v ktorom vznikla“.⁴¹ Kratšie prózy, napr. aj na dobovo aktuálnu tému ženskej emancipácie, ostali roztratené po časopisoch a viac-menej sa na ne zabudlo. V jedinej knižnej edícii jeho diela, pripravenej Mikulášom Gašparíkom v roku 1863, je iba päť prozaických prác.⁴² V Banšellovej rukopisnej pozostalosti sa však nachádza zošit s názvom *Zo života. Sobrané poviestky Kolmana Banšella*, v ktorom je v rozsahu 163 rukopisných strán zapísaných štrnásť kratších próz.⁴³ Ide o Banšellove vlastné prózy, fejtóny, úvahy, no tiež o jeho preklady. Existencia tohto zošita poukazuje na skutočnosť, že Banšell chápal i prozaickú tvorbu ako dôležitú súčasť svojej literárnej prezentácie. V jeho prozaických aktivitách ho podporoval napr. aj Pavol Országh, čo možno vyrozumiť z Banšellovho listu z 1. júna 1872. Banšell vtedy písal: „A Ty povzbudzuješ ma k novelletistike. Horká moja bryndza! Nechám si to už do Baselu, ak ma totiž otvárajúce sa výhľady nesklamú! Tam v kraji slobody pôjde to všetko ináč, ako tu

⁴¹ ČEPAN, Oskár. Dve politické poviedky: Slámová „Francúzska rodina“ a Banšellova „Atalanta“. In *Slovenská literatúra*, 1955, roč. 2, č. 4, s. 393.

⁴² *Šuhaj ako z iskry, Okyptenec, Atalanta, Na parolodi a železnici, Z tých krajších časov*.

⁴³ Slovenská národná knižnica-Literárny Archív, fond Koloman Banšell, sign. 119 A 1. Zošit obsahuje nasledovné prózy, pri ich názve je zvyčajne uvedené aj žánrové zaradenie: *Poklady*. Povest'; *Netancujem štvorylku viac*. Noveletka; *Speváčka*. Novella; *Rezbár slepý*. Noveletka. Z maďarského dl'a F. Č.; *Šuhaj ako z iskry*. Povahokresba; *Emancipovaná*. Novella; *Náhoda či riadenie Božie?* Noveletka. Z nemeckého od Ľudovíta Bozič; *Tri noci*. Novella (s poznámkou: priliehavejšie pomenovanie *Pomsta*); *Obet' a zločin*. Noveletka; *Okyptenec*. Skutočná udalosť; *Z tých krajších časov*; *Osud jedného svetlopisu*. Arabeska; *Na parolodi a železnici*. Cestopisné reflexie; *Úvahy o ničom*.

v *cintoríne hniloby a otroctva*.⁴⁴ Ľudový výraz „*horká moja bryndza*“ tu znamená nie iba povzdych nad tým, že jeho prozaické písanie nie je nič chvályhodné, ale aj uvedomenie si nezrelosti textov, ktoré vznikali v ťažkých životných a existenčných podmienkach. Navyše názov *Zo života* upozorňuje na realistické východiská a na tematické ukotvenie vo svete skutočnosti.

Banšellove dilemy a spory

Banšellovo literárne vystúpenie malo, ako to formuloval už O. Čepan,⁴⁵ presah do troch problémových okruhov: spor otcov a synov (generačný konflikt), spor sentimentalizmu a pseudobjektivismu porevolučnej literatúry s autentickým básnickým subjektom romantického typu (konflikt v rámci poetiky romantizmu), a spor medzi konzervativizmom a liberalizmom (výraz napätia medzi idealizmom a realizmom). Jeho básnickú tvorbu v zásade určoval kritický vzťah k dobovej estetickému norme, podľa ktorej literatúra bola reprezentantkou národa a prostriedkom boja proti národnostnému útlaku. Hoci sám ešte nevytvoril nový estetický a umelecký program, tým, že narúšal estetickú normu predchádzajúceho obdobia, vzdal sa romantickým schémam, aj keď nie vždy dôsledne a programovo.

Jeho inšpiračné zdroje predstavovala do veľkej miery domáca literárna tradícia, predovšetkým romantická (Andrej Sládkovič, Ján Botto, Samo Chalupka, Ľudovít Štúr), a popri nej autori, ktorých prekladal (hoci v tejto oblasti bol značne nedôsledný pri uplatňovaní vyšších estetických nárokov). Romantické východiská však ideovo-esteticky prehodnocoval, pričom nová perspektíva sa u neho spájala s požiadavkou akceptácie plurality pohľadov a prístupov. Všetky tieto momenty mali vplyv na to, že „*národnou myšlienkou zapálený mladý duch*“,⁴⁶ ako svojho času Banšella označil J. Škultéty, narazil na hrubý múr tradície, konvencií a stereotypov, ktorý nemal tvorivé ani ľudské sily prekonať.

Banšellovo situovanie ako tvorcu z prechodného obdobia medzi romantizmom a realizmom osvetľuje viaceré jeho tvorivé dilemy. Odmietnutie romantických ideálov a dôraz na reálny pohľad u neho, tak ako u väčšiny jeho generačných spolupútnikov, vyústili do stavu dezilúzie a sklamaní. Jeho východiskové tvorivé gesto, radikálne odmietajúce patetický pohľad na politickú kategóriu národa, však postupne slablo. Črtajúca sa literárna polemika s „otcami národa“ bola hneď na začiatku z dôvodu úcty k autoritám vonkajším (redaktorským) zásahom utlmená, pričom jeden z tých, s ktorými sa polemizovalo (J. M. Hurban), sa pričínil o Banšellovo svojho druhu spoločenské vyradenie, keď

⁴⁴ ČAPLOVIČ 1930, s. 64.

⁴⁵ ČEPAN, Oskár. Banšell polemik alebo: z histórie jedného motívu. In KOCÁK 1990, s. 134.

⁴⁶ Cit. podľa ŠKULTÉTY 1987, s. 287 (citáciu pôvodného zdroja pozri v poznámke pod čiarou č. 27).

jeho básnické vystúpenie – zamerané na kritiku národného života – bolo vykladané ako oslabovanie národných síl. Hoci sa Banšell istým spôsobom (napr. koncepciou zbierky *Túhy mladosti*) napokon priklonil ku kompromisu, jeho izolovanosť to už nijako nezmiernilo: k pôvodnému ideovo-politickému odmietnutiu sa pripojilo hodnotenie o poetickom výrazovom anachronizme. Neadekvátne politika a neaktuálna poetika sa stali nálepkami degradujúcimi Banšellovu tvorbu.

Cituj:

HUČKOVÁ, Dana. Kritika národného života ako politikum v literárnom diele Kolomana Banšella. In *Forum Historiae*, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Dana Hučková, CSc., pracuje v Ústave slovenskej literatúry SAV, literárna historička so zameraním na dejiny slovenskej literatúry na prelome 19. a 20. storočia a literatúru Slovenskej moderny.

Podrobnejšie: http://www.uslit.sav.sk/huckova_dana.html

Kontakt: Dana.Huckova@savba.sk